

Jubileumsposten

Lørdag 10. juli 2021

1946

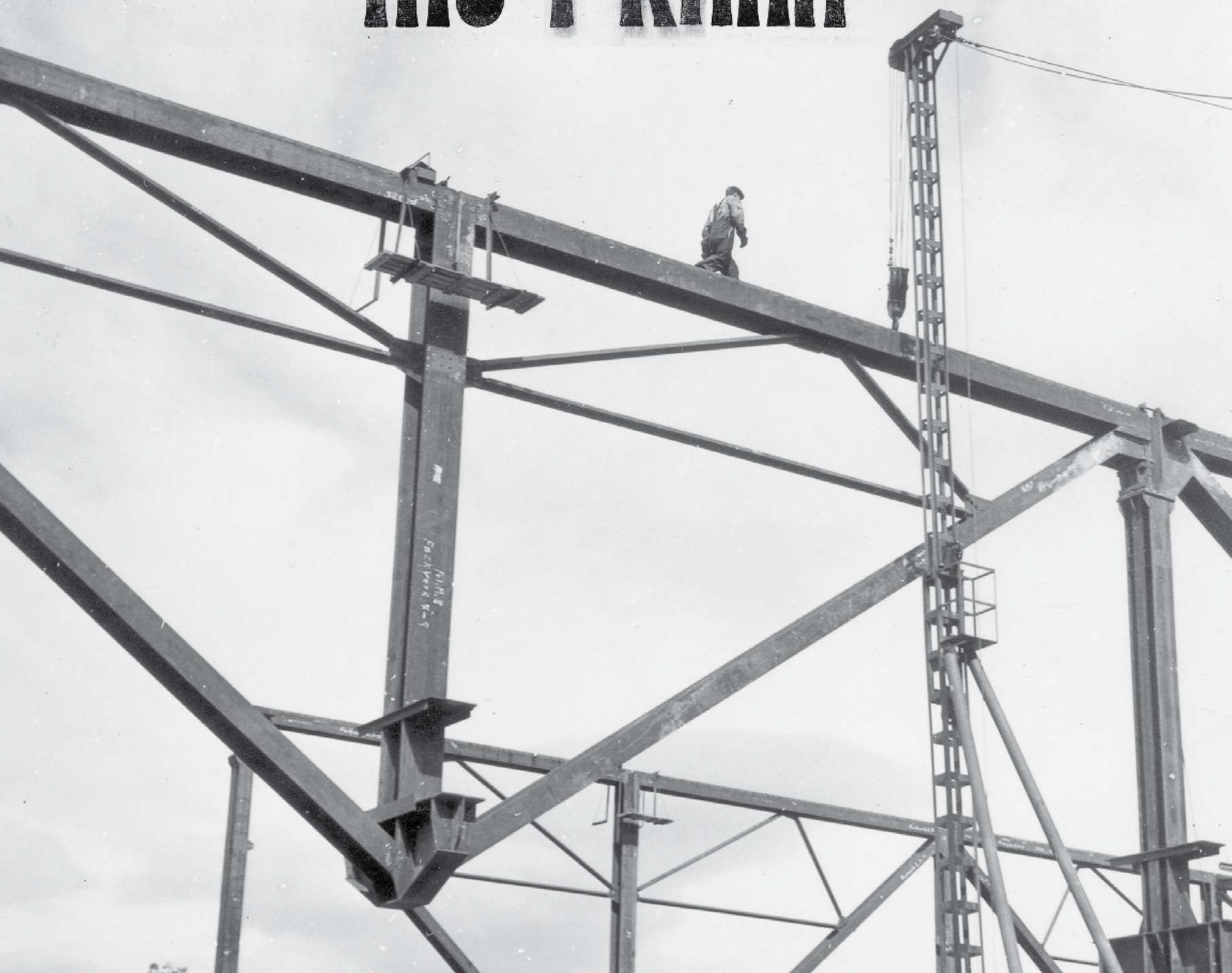
Stortingsvedtaket om etablering av A/S Norsk Jernverk i Mo i Rana

1955

Første tapping ved A/S Norsk Jernverk

**Stortinget besluttet igår kl. 22,00 med
102 mot 42 stemmer, (6 var frav.), at
JERNVERKET SKAL LEGGES I**

MO I RANA

Slik så fremsiden av Dunderlandsdølen ut 11. juli 1946. Nyheten skulle endre Rana og regionen for all fremtid og ble starten på det moderne industri-eventyret i Rana, som fortsatt preger regionen i dag.

Bilde fremside: Luftige arbeidsforhold under byggingen av et av Jernverkets mange anlegg.

Kjære leser,

Ranas industrihistorie strekker seg 170 år tilbake i tid og kan deles inn i tidlig industriutvikling, tiden med Norsk Jernverk og tiden etter omstillingen til privat eierskap. Denne jubileumspublikasjonen tar for seg de to sistnevnte periodene.

I 2020 var det 65 år siden første tapping ved A/S Norsk Jernverk og 10. juli 2021 er det 75 år siden stortingsvedtaket om at man skulle etablere et nasjonalt jernverk og at det skulle legges til Mo i Rana, ble fattet. Begge årsdagene er av stor betydning for Rana, for regionen og industri-nasjonen Norge.

Mye av dagens industri i Mo Industripark, drives på tuftene til det gamle jernverket. Denne historien er det viktig å fortelle, og i anledning jubileumsårene har vi sammenfattet en artikkelserie som tar for seg noen av de store linjene fra vedtaket om etableringen ble fattet og frem til dagens industri.

Alle tekstene er forfattet av historienestor Ivar Hartviksen for Mo Industripark AS og ble først utgitt som en artikkelserie i IndustriparkNytt, informasjonsavisen for Mo Industripark, i 2020. Siste artikkel i serien er oppdatert med info også fra 2021.

ARTIKKELREKKEN SOM FØLGER TAR FOR SEG DISSE TIDSEPOKENE:

1946 – 1960	Industrieventyret starter – Anleggsperioden og oppstart av A/S Norsk Jernverk
1960 – 1975	Statsindustriens glanstid i Rana – investeringer, stridigheter og utfordringer
1975 – 1985	Stålkrisen og internasjonal ståindustri i endring
1985 – 2000	Fra statlig til privat eierskap – Norsk industripolitikk i endring
2000 – 2015	Økonomisk berg- og dalbane – Finanskrise, miljøspørsmål og oljesatsing
2015 – 2021	En offensiv, utadrettet strategi for det grønne skiftet

Utviklingen har vært omfattende og dyptgripende, og artikkelserien er hverken uttømmende eller dekker alle nyanser, etableringer og utviklingstrekk i perioden. Vi håper like fullt at den kan være med på å vekke nysgjerrighet og interesse for industri og industrihistorie samt gi et lite overblikk over noen store linjer om hvor industrien har vært og hvilken utvikling som kan komme.

God lesing!

Denne publikasjonen er utgitt i 2021 som et samarbeid mellom:

Tre arbeidere raker slaggen av ausa, som er full av flytende stål. 1955.

INDUSTRIEVENTYRET STARTER

Stortinget vedtok bygging av et nasjonalt jernverk i Mo i Rana
10. juli 1946, blant annet basert på de rike jernmalmforekomstene i
Dunderlandsdalen og med kraft fra Glomfjord.

Året etter fattet Stortinget vedtak om å gi Glomfjordkrafta til Norsk Hydro, og i stedet bygge ut Røssågavassdraget som kraftkilde for Jernverket. Det forlenget anleggstiden betydelig, og derfor kom utbyggingen både av den nye jernverksbyen og bedriften først skikkelig i gang etter 1949.

De neste fem årene ble så en svært hektisk anleggstid. Folketallet i Rana ble firedoblet, og i 1955 fremsto Mo som «uferdig, men morsom, full av optimisme og pågangsmot, dristig, arbeidsom og vital,» skrev ukebladet Aktuell midt på 50-tallet.

I BEGIVENHETENES SENTRUM

– Det var en veldig entusiasme og et voldsomt gå-på-humør i anleggstida og i produksjonsstarten. Nordlendingene har jo sansen for skippertak, og da teller man ikke timer og døgn. Slik husker Johannes Otnes årene rundt 1955.

Han kom tilbake til Rana som nyutdannet i 1948 og ble ansatt som elektromontør ved Jernverket. Våren 1955 sto Otnes i

begivenhetenes sentrum som formann ved elektroavdelingen. Røssåga kraftverk kunne endelig levere strøm den 5. april, og to dager senere ble Jernverket tilkoblet. Produksjonen kunne starte, først med Elektrostålovn 1, der de tappet 35 tonn flytende stål den 19. april klokka 22.05.

VERDENS STØRSTE

Før driftsstart var mange ansatte på studieturer og opplæring ved andre jernverk, ved Christiania Spigerverk i Oslo, samt i Sverige, Tyskland og England. Et omfattende opplæringsprogram ble iverksatt, før og etter driftsstart.

Da ovn 1 i råjernverket ble tappet for første gang den 16. mai, var dette fra «verdens største elektriske jernsmelteovn». Aksel Selfors sto frem og imponerte som solid tapper som lærte opp andre, med erfaring fra smelteverket i Sauda.

17. MAI TRIUMF

Ifølge råjernsjef Aksel Kielland Presterud, rådet det en andektig og spent stemning i

tappehallen før første tapping, der en stor ansamling mennesker fulgte med. De fleste hadde aldri tidligere sett flytende jern og slag, og ingen hadde tidligere håndtert så store elektro-råjernsovner.

Men under første tapping størknet metallet og rant dermed ikke skikkelig over i ausen. Dagen etter gikk det langt bedre – 17. mai – da flytende rødt jern og slag strømmet ut av ovnen, og ble en mektig markering av nasjonaldagen med sprakende gnister ut i hallen; som hyllest til byggingen av det nasjonale norske jernverket. Hos Aktuell, bladet som mellom 1945 og 1974 var Arbeiderpartipressens flaggskip, kunne man etter første tapping lese *Jernverket triumferer!*

AVANSERT TEKNOLOGI

Råjernverket var bygget med norsk teknologi; Søderberg-elektroden, oppfunnet av svenske Carl Wilhelm Söderberg og videreutviklet av norske Elkem, sammen med Tysland-Hole-ovnene, en smelteverkteknologi med høy internasjonal anerkjennelse.

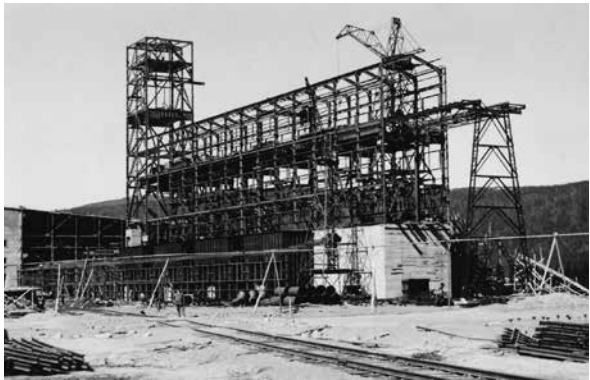

Første kvilebu, desember 1946

Spisepause for karene som arbeidet inne i vannanlegget for vanntilførselen gjennom Mofjellet. I bakgrunnen begynner industritomta å ta form. Rundt 1950.

FOLKETALLET I RANA BLE FIREDOBLET, OG I 1955
FREMSTO MO SOM «UFERDIG, MEN MORSOM,
FULL AV OPTIMISME OG PÅGANGSMOT,
DRISTIG, ARBEIDSOM OG VITAL»

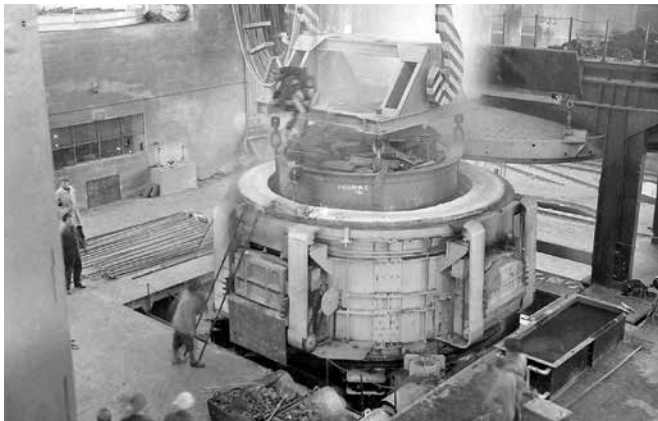
Stålskjelettet til sinterverket reiser seg i 1952.

Skiftelok kaia , november 1951

JERNVERKET VAR BÅDE
AVANSERT, SVÆRT
MODERNE OG STO FOR
TØFFE FORHOLD, STORE
UTFORDRINGER OG GRENSE-
SPRENGENDE TEKNOLOGI
I NORSK SAMMENHENG.

Korgen med skrap settes på elektrostålovnen for start av smelting. Det var lagt opp til at en elektrostålovn i tre skift skulle tappes omtrent hver 5 ½ time for ca. 40 tonn stål, som normalt ga 160 tonn stål i døgnet, i følge stålverkssjef Gunther Altland. Kilde: Vårt Verk nr. 2 -1955.

«Punchedamer» ved jernverkets administrasjon. 1955.

Hovedporten til jernverket, rundt 1954.

I de nye boligområdene krydde det av unger. Hver tredje innbygger i kommunen var under 13 år.

SAMLET PRODUKSJON I 1955:

Råjern	55.807 tonn
Stålblokker	49.006 tonn
Grovemner	37.819 tonn
Grovverksprodukter	31.512 tonn
Finverksprodukter	2.383 tonn

Alle produksjonsavdelingene hadde startet drift i 1955.

DE BESTE UKERESULTATENE:

Råjernverket i uke 47:	2791 tonn
Stålverket i uke 50:	3246 tonn
Finvalseverket i uke 52:	821 tonn
Blokk- og grovverket i uke 46:	2026 tonn

Den første stålprøven er tatt. 1955.

Tapping nr. 1000 ved ovn 1 i råjernverket skjedde 15/3-56 kl. 20.00. Formann Raaen.

Tapping nr. 1000 ved ovn 2 i råjernverket skjedde 12/5-56 kl. 18.15. Formann Reistad. Ovnregulerer P. Thorsvik.

– Jernverket var både avansert og svært moderne. Vi sto for tøffe forhold, store utfordringer og grensesprengende teknologi i norsk sammenheng, mintes elektromontør Otnes.

Valseverket hadde engelsk teknologi levert av Davy and United Engineering Co. Før oppstart trente operatørene med styrespaker og maskineri ved å kjøre trebjelker gjennom rullebord og valserrekker, snu og flytte internasjonal anerkjennelse.

– Jernverket var både avansert og svært moderne. Vi sto for tøffe forhold, store utfordringer og grensesprengende teknologi i norsk sammenheng, mintes elektromontør Otnes.

Valseverket hadde engelsk teknologi levert av Davy and United Engineering Co. Før oppstart trente operatørene med styrespaker og maskineri ved å kjøre trebjelker gjennom rullebord og valserrekker, snu og flytte

på emene. Valseverket hadde et stort produktspekter som operatørene skulle drilles i, med tilhørende rutiner og prosedyrer.

Jan Brovold var operatør på bloksaksa da den første stålblokka ble valset og han var den første som klippet jern på Norsk Jernverk, i en alder av 27 år.

SKRAP FRA TIRPITZ

I stålverket var det tysk teknologi. Bessemer-verket var nytt og moderne, der flytende råjern ble foredlet til stål. Første ”blås” i Bessmer-verket var 10. juni. Elektrostålovnene var imidlertid tysk krigsskadeerstatning, fra Hermann Göringe-Werke, og derved førkrigsteknologi. Verksdirektør Marius Brostrup Müller mintes at Jernverket var glad til.

– Det var også tyskerne – over å bli kvitt de gamle ovnene! Hevdet han førti år senere.

Da det første stålet fløt fra elektrostålovn 1,

var det meste av skrapet stålplater fra slagskipet ”Tirpitz”, senket utenfor Tromsø i november 1944. Smeltingen tok nærmere åtte timer. Senere, når ovnen oppnådde riktig temperatur på omkring 2000 grader, skulle smeltingen ta om lag fire timer. To unge stålverksarbeidere fra Mo, Gulle Bratland og Arne Erikstad, deltok i den hektiske oppstarten, der de også fikk bistand fra tyske fagfolk.

BY OG BEDRIFT VOKSTE SAMMEN

Behovet for fagarbeidere til Jernverket var stort, og allerede under anleggstiden startet man med å ta inn lærlinger. En av dem var Torbjørn Sivertsen. Han gikk i rørleggerlære over fire år fra 1951, etter ett år som bud på jernverksanlegget. Hans yngre bror Reidar fulgte etter og tok fagbrev som dreier på Sentralverkstedet.

Familien Sivertsen hadde flyttet til Rana fra Beiarn i 1949. Faren var bygningsssnekker og jobbet for en privat entreprenør med

boligbygging i mange år. Slik ble fremveksten av by og bedrift vevd sammen, i jobb og familieliv til både innfødte og de mange tilflytterne.

STOPPET FLYTTESTRØM

Etter anleggsperioden, i februar 1955, måtte de 1300 ansatte ved Jernverksanlegget søke arbeid som produksjonsarbeidere og funksjonærer, nå som en del av driften ved jernverket. De fleste gikk rett over i ny jobb.

Grunnstammen av ansatte var da fagfolk med bakgrunn fra gruvedrift og anleggsarbeid, og de brakte med seg kompetanse og kultur fra gruveindustri, verksteder og anleggsdrift. Deres holdninger og kunnskap smeltet sammen med erfaringen de som flyttet inn til Mo fra kysten brakte med seg, til de nye jernverksarbeiderne.

Mo i Rana ble «stoppkanten» for flyttestrømmen som gikk fra nord til sør i etterkrigstiden.

IMPONERT OVER JERNVERKSARBEIDEREN Verksdirektør Brostrup Müller merket seg at arbeiderne i nord var av et annet kaliber enn lengre sør.

– Jeg er imponert over jernverksarbeideren i Mo. Motivasjonen og innsatsviljen var en helt annen enn sør i landet, og jeg har mange ganger tenkt over hva det kunne skyldes. Jeg tror forklaringen er så enkel at folk rett og slett var lykkelige over å ha fått fast arbeid, fortalte verksdirektøren til Jernverksnytt i 1986.

Han mintes tiden sin ved Jernverket som svært god.

– Årene fra 1954 til 1959 er den beste og mest interessante perioden i mitt liv. Jeg trivdes i Mo og følte jeg vokste med oppgavene, uttalte han. Skal vi tro historien, var han ikke alene om denne oppfatningen.

STATSINDUSTRIENS GLANSTID I RANA

Ansatte ved Jernverket startet 1960-tallet med stolthet over det de hadde oppnådd siden oppstarten og forventninger for fremtiden. Produksjonen var i fin fremgang, de kjente sine arbeidsoppgaver, 1959-regnskapet viste overskudd, og det ble lagt planer for videre utbygging.

VINNERLODDET

Stortinget vedtok i 1961 flere store investeringer: ovn 5 og 6 ved Råjernverket skulle bygges, som ville fordoble produksjonen; sinterverket måtte utvides og et nytt agglomereringsverk bygges – Pelletsverket, og Vikabandet samt flere utvidelser ble bestemt.

Stortinget vedtok også utbygging av Norsk Koksverk og Rana Gruber, og samtidig pågikk flere andre betydelige utbyggingsprosjekter. Ranasamfunnet hadde trukket vinnerloppet; en ny Klondyke-tid, lik anleggsperioden og oppstarten av Jernverket, sto for døren med tilflytting og håp om jobb og bedre liv for mange mennesker.

En av mange med forventninger var Sølvi Bratt, som ble ansatt ved sentralbordet i 1960 som 18-åring. Både brødrene og faren jobbet skift, og hennes årslønn var kr 5.045, knapt tredjedelen av brødrenes. Sølvi følte seg likevel kjemperik.

DEN RØDE BYEN

Mo i Rana bråvåknet den 10. november 1961 til den første LD-chargen som veltet tjukk rødbrun røyk urensset ut over byen. Folk så vantro på det de trodde var et uhell, men røyken var et resultat av en ombygging av anleggene i stålverket fra det som het Bessemer- til LD-prosess. Flere ganger i timen ble det blåst rødøyk fra LD-verket, og Mo i Rana ble raskt kjent som "den røde byen".

Generaldirektør Ejfestad ville spare penger og mente renseanlegg var unødvendig. Klagene fra Ranas befolkning kom raskt, og det første renseanlegget som ble bygd var utilstrekkelig. Rødrøykproblemet ble et gjennomgangstema til 1975 da LD-verket ble ombygd og fikk våtrenseanlegg. Først da ble det kontroll på rød støvet over byen.

KVINNER PÅ SKIFTARBEID

Rana Gruber var først med kvinner i produksjonen; åtte kvinner ble ansatt i 1964 som skiftarbeidere og tre i laboratoriet.

Ektefeller av ansatte ble prioritert for å sikre bemanningen da det var stor boligmangel.

Liv Olsen, som tidligere jobbet i papirindustrien, var en av de åtte første i Rana Gruber. Hun hadde fire barn og var gift med en vedlikeholdsarbeider i bedriften, og skulle nå jobbe skift i produksjonen. Flere av de første kvinnene som inngikk i skiftarbeid ved Jernverket var tøffe kvinner som visste å sette seg i respekt.

Men mange mintes like fullt Jernverket som en god arbeidsplass hvor miljøet på skiftet betydde mye for trivselen. Kvinnene på den tiden fikk to kroner lavere timelønn enn menn, en urettferdighet som ble opprettet etter lønnsforhandlinger.

Det skulle gå nesten ti år før andre avdelinger ved Jernverket ansatte kvinner i skiftarbeid, selv om de hadde kvinner ansatt i administrasjonen fra starten.

Bygging av renseanlegget for elektrostatloven i 1969. Rødrøyken fra LD-verket skapte stor oppstandelse da den første gang ble sendt ut over Mo i Rana i november 1961. Da var det ikke bygd noe renseanlegg for LD-verket. Det første renseanlegget – et tørrfilteranlegg som ikke fungerte særlig godt – ble bygd i 1964. I 1969 kunne man så starte renseanlegget for elektrostatloven, og etter ombygging av LD-verket i 1975-76 kom det endelig et nytt våtrenseanlegg som klarte å få rødrøyken under kontroll. På slutten av 1960-tallet var de totale investeringene i rensetiltak på 10 mill. kroner, og dette økte til 110 mill. kroner i perioden 1973-76. Målinger fra denne perioden av støvnedfall viser at det i 1966 falt ned om lag 20.000 tonn støv. I 1976 var dette redusert til om lag 2.600 tonn. I 2021 er de totale utslippskonsesjonene for støv fra bedrifter i industriparken mellom 200-300 kg årlig.

Arbeider på takbjelken til det som ble ovn 6 i Råjernverket, under bygging i 1961-1964.

Liv Olsen på jobb på oppredningsverket i Gullsmedvik i 1965.

TEKNOLOGI OG KONJUNKTURFALL

Jernverket fikk markedsutfordringer som konsekvens av opprettelsen av EEC (senere EU) og frihandelsforbundet EFTA på slutten av 50-tallet og starten av 60-tallet. På den tiden kom 70 prosent av Jernverkets inntekter fra eksportsalg, med EFTA-landene Storbritannia og Sverige som største kunder.

I 1962 kom sterk innstramming i stålmarkedet og synkende priser. Det hadde vært sterk kapasitetsvekst i stålindustrien, vesttysk stålindustri var modernisert og USAs gikk for halv maskin. Prisfallet ga lave eksportpriser helt til 1969.

Den teknologiske utviklingen i perioden var også betydelig. I Storbritannia hadde masovndrift fordoblet råjernutbyttet med sterk reduksjon i kullforbruket. Dette svekket konkurranseevnen for Jernverkets elektroråjernsovner.

INTERNE PROBLEMER TIL OVERFLATEN

Jernverket fikk likviditetsproblemer i 1963 og måtte endre utbyggingsplanene. Generaldirektør Efjestad ga skylden til økt konkurranse for svake driftsresultater og økt gjeld, og han avviste kritikk mot dårlig produktivitetsutvikling og organisasjonsforhold. Han fikk full støtte fra styret i sitt syn. Men internt vokste misnøyen.

Generaldirektørens lederstil var omdiskutert, både i Jernverkssystemet og i industridepartementet. To sterke kritikere

til Efjestad var juridisk direktør Per Blidensol og verksdirektør Langberg. I tillegg vokste misnøyen blant yngre ingeniører og andre funksjonærer, og flere nøkkelpersoner sluttet under Efjestad. Problemene vedvarte i flere år.

VILLE HA RO

Det blåste mye i offentligheten rundt Jernverket og Koksverket. Flere ønsket å slå sammen Jernverket og Spigerverket i Oslo før 1965, med støtte av flere både i Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene.

Da Borten-regjeringen overtok i 1965 ble Sverre Walter Rostoft industriminister. Han ønsket ro rundt Jernverket, og overrasket mange ved å avvise sammenslåing. Derimot sørget han for Efjestads avgang, og ansettelse av Per Blidensol som toppsjef. De fleste styremedlemmene ble også byttet ut. Det ble som en ny start, og Rostoft oppnådde roen han hadde mål om.

Ett av de første grep Blidensol gjorde, var å flytte hovedkontoret for Jernverkets administrasjon fra Oslo til Mo i Rana.

HØY GJELDSGRAD

Gjennom 1960-tallet ble skipsprofiler det dominerende valseverksproduktet fra Jernverket. Men skipsbyggingsindustrien bygde stadig større skip, og det genererte behov for høyere stålkaliteter, bredere profiler og ferdigsveiste, store profiler. Det skapte press på fornying og oppjustering av valsevalseverket.

”
FLERE AV DE FØRSTE KVINNENE
SOM INNGIKK I SKIFTARBEID
VED JERNVERKET VAR TØFFE
KVINNER SOM VISSTE Å
SETTE SEG I RESPEKT.

Sølvi Bratt

Jernverkets gjeldsgrad hadde lenge vært kvelende for utviklingen. I 1968 presenterte styret investeringsplaner der gjeldssanering var forutsetningen for suksess. Med endret plan i 1971 trakk den første langtidsplanen opp tre strategiske satsingsområder. Skipsprofiler var ett av disse, med ombygging og utvidelse av valseverket og et nytt sveiseanlegg. Samtidig skulle bjelkevalsing beholdes som «livsforsikring» mot store konjunkturfall i skipsbygging.

NISJEMARKED ELLER MASSEPRODUKSJON?

Industridepartementet stilte krav til en langtidsplan fra Jernverket. Den kom med Plan 1972-75, der styret foreslo endring av strategien, bort fra et bredt spekter av standardprodukter og over til nisjeprodukter. Dette hadde støtte i markedsanalyser, der skipsprofiler ville passe Jernverkets størrelse og produksjonsapparat godt – forutsatt nye investeringer.

Stripperhallen. Stålemlene tas ut av kokillene og klargjøres for valsing.

Fra kabinen i blokkvalseverket.

I mars 1972 vedtok Stortinget gjeldssanering og investeringer i Plan 1972-75. En helt klar forutsetning var at Jernverket nå skulle stå på egne ben. Straks startet utbygging av sveiseanlegget, primeanlegget, terminalområdet med terminalkraner, samt ombygging i valseverket.

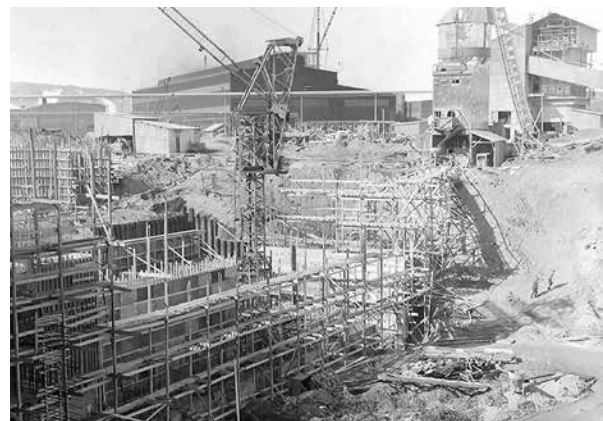
Planen inneholdt også vel 100 millioner kroner til reduksjon av røyk- og støvutslipp og utbygging ved Rana Gruber for dobling av sligproduksjonen.

STRUKTURELL KRISE

Oljekrisen i 1973-74 innvirket ikke direkte på stålbransjen, men i desember 1974 var stålmarkedet helt endret. Stålbransjen internasjonalt sto foran en omfattende strukturell krise like etter at sveiseanlegget sto ferdig sommeren 1974, og Jernverket gikk et vanskelig tiår i møte.

Besøk ved råjernverket, sinterverket og råmaterallageret. Kanskje i forbindelse med dagene da «Jernverksfolkets fruer» ble invitert på besøk. Da ble det en dag opprettet «barneparkering» ved resepsjonen. Vårt Verk nr. 1-1956

Påbygging råjernverket ca. 1963.

1964 ble et merkeår i Rana, som fra januar var storkommune med 22.500 innbyggere. Gjennom året kom Norsk Koksverk, Pelletsverket, Rana Gruber i drift, mens ovn 6 startet i desember. Ovn 5 kom i drift i april 1965.

Veteraner, 1969.

Store forhold for maskinførere og maskiner i dagbruddet til Rana Gruber.

JERNVERKET OG DEN INTERNASJONALE STÅLKRISEN

Mellom 1975 og 1985 møtte Ranaindustrien omfattende utfordringer.

En global stålkrise som fortsatte med alvorlig internasjonal lavkonjunktur, førte til en nedtur som ble langt mer krevende for Rana og Jernverket enn tøffe tider tidligere.

Mellom 1975 og 1985 møtte Ranaindustrien omfattende utfordringer. En global stålkrise som fortsatte med alvorlig internasjonal lavkonjunktur, førte til en nedtur som ble langt mer krevende for Rana og Jernverket enn tøffe tider tidligere.

FRA FLAGGSKIP TIL PROBLEMBEDRIFT

Oljekrisen i 1973-74 ga betydelige negative ringvirkninger for internasjonal økonomi. 1974 skulle bli et skille i den historiske utviklingen for internasjonal stålbransje med omfattende strukturendringer som resultat.

Krisen vokste frem etter blant annet økende internasjonalisering, nedgang i stålforbruket i industrielle land, men vekst i nyindustrialiserte land som Japan, Sør-Korea og Brasil, samt økt bruk av andre materialer som aluminium og plast. Det gjorde at stålbransjen i mange land ble hardt rammet av konjunkturfallet midt på 1970-tallet.

Jernverksbyen opplevde den internasjonale lavkonjunkturen langt sterkere enn andre norske industristeder. De voksende problemene ble dominerende i Rana i årene som fulgte, da innbyggere, næringslivet og offentlige virksomheter var i et tettvevd skjebnefellesskap.

ULIKE STRATEGIER

Mens vesteuropeisk stålindustri nedbemannet med en sjettedel og kuttet 150 000 arbeidsplasser, fikk nedbemanning ikke samme fokus i Norge. Årsaken var blant annet flere reformer i arbeidslivet som ga økt bemanning. Utvidelse av ferien med ei uke for de over 60 år og arbeidstidsreduksjon til 40 timers uke, i tillegg til Arbeidsmiljøloven som kom i 1977 med blant annet regulering av overtid, helgearbeid og skiftarbeid, spilte inn her.

Det var rundt 3.700 ansatte ved Jernverket

i Mo i Rana, inklusiv Rana Gruber, i slutten av 1975. Fem år senere var dette uendret, samtidig som vestlig stålindustri hadde gjennomført betydelige kutt. Høye kostnader og manglende tiltak for modernisering ga store underskudd og stadig voksende gjeld, som nå var på rundt en milliard av datidens kroner.

MILJØ OG GJENBRUK PRIORITERES

Oljekrise og stålkrise førte også til ekstra fokus på energiforbruk og andre kostnader. Økonomi, miljø og ressursbruk kom i sentrum, noe som fikk et tydelig uttrykk i Plan 1976-79 for Norsk Jernverk. Planen la stor vekt på «resirkulering», i tillegg til fortsatt modernisering av anlegget; Naturressursene må utnyttes på en bedre måte enn vi hittil har vært vant til å gjøre, het det i planen. Det omfattet råstoffer som malm, energi og vann, som var vesentlige faktorer i jern- og stålproduksjonen.

JERNVERKETSBYEN OPPLEVDE DEN INTERNASJONALE LAVKONJUNKTUREN LANGT STERKERE ENN ANDRE NORSKE INDUSTRISTEDER.

Brann strengstøpeanlegget, 1982. Her tappes flytende stål for første gang inn i anlegget, med omfattende sprut av gnister. Operatørene evakuerer fra plattformen, mens tilskuere av oppstarten iakttar det hele fra gangbanen over.

Innen utgangen av 70-tallet hadde Jernverkets råjernsovner mistet sin konkurransefordel og var blitt ulønnsomme. Plan 1980-84 satset derfor på modernisering og ombygging til skrapbasert stålsmelting i Stålverket.

Det ble også utredet mulighet for utvinning av overskuddsvarme gjennom et fjernvarmeanlegg. Dette viste seg å være samfunnsøkonomisk lønnsomt, men ikke bedriftsøkonomisk lønnsomt for Jernverket.

ET INDUSTRIPOLITISK TIDSSKIFTE

Fra 1975 hadde norske myndigheter satt i verk kraftige stimuleringstiltak for norsk industri gjennom en bevisst motkonjunkturpolitikk, finansiert av fremtidige oljeinntekter. Norge hadde for alvor startet veien mot å bli en oljenasjon da Ekofiskfeltet kom i full drift fra 1975. Men for Jernverkets høye eksportandel på 70 prosent, var ikke stimuleringstiltakene tilstrekkelig. Dessuten sank det norske stålforbruket betydelig etter 1975, med sterk nedgang i skipsbyggingsindustrien.

Frem til 1979 hadde det vært et sentralt mål i norsk industripolitikk å fremme utvikling som bidro til å nå overordnede målsettinger for samfunnsutviklingen, som sysselsetting, lokalisering, arbeidsmiljø og miljøvern. Men med de store internasjonale endringene i økonomi og handel, var også premissene for norsk industri endret. Den samfunnsmessige betydningen ble sterkt nedtonet i forhold til den enkelte bedrifts lønnsomhet, og myndighetene skulle nå prioritere støtte til bedrifter som var levedyktige.

Denne industripolitikken ble videreført av Brundtland-regjeringen og senere av Willoch-regjeringene, og både Høyre og Arbeiderpartiet tok en pragmatisk tilnærming til næringslivets utfordringer. Det som først og fremst skilte de to partiene var spørsmålet om synet på statlig og privat eierskap.

MODERNISERING

Ved Jernverket ble en ny moderniseringsplan iverksatt på åttitallet, Plan 1980-84, med fokus på modernisering av den skrapbaserte produksjonsløypa og gruvedrift med oppredning ved Rana Gruber. Samlet skulle man investere 760 millioner kroner i planperioden. Resultatet ble bygging av strengstøpeanlegget i Stålverket, bygging av Rana Grubers nye anlegg i Ørtfjellet og nytt oppredningsverk i Vika, anlegg som skulle få stor betydning også for omstillingen og årene etter.

I januar 1983 la styret i Norsk Jernverk fram en ny strukturplan. Frem til da hadde Staten investert og gitt tilskudd til Norsk Jernverk på drøyt 2,3 milliarder av tidens kroner, og den nye strukturplanen hadde en prislapp på om lag et like stort beløp.

EFFEKTIVISERING OG DELPRIVATISERING

Behovet for effektivisering av den malmbaserte stålproduksjonen ved Jernverket for å oppnå samme styrke som internasjonale stålverk, ble pekt på i flere rapporter på slutten av 70- og begynnelsen av 80-tallet.

I januar 1984 la Jernverksstyret fram Plan 1984-86. Der presenterte styret to alternativer for videre drift. Det ene var et ministålverk basert på smelting av skrapjern med 2800 færre ansatte. Det andre alternativet var videreføring av eksisterende drift, med 600 færre ansatte, etter en omfattende effektivisering, produktivitetsforbedring og endring. Forutsetningen for begge alternativ var gjeldssanering og nye investeringer. Stortinget satset på fortsatt videreføring, men

”
**MED DE STORE INTERNASJONALE
ENDRINGENE I ØKONOMI OG HANDEL,
VAR OGSÅ PREMISSENE FOR
NORSK INUSTR I ENDRET.**

stilte strenge krav til nedbemanning.

Jernverkets kapitalbehov og høye gjeldsandel var på nytt tema i Stortinget i 1984, der samlet gjeld var på drøyt 2,2 milliarder kroner samt at underskuddene hadde vært på over 300 millioner i hvert av de siste årene. Departementet mente Norsk Jernverk da skulle ”komme inn i en gunstigere utvikling”, og at Jernverket fra 1987 ville gå med overskudd og ikke ha behov for støtte.

SATSING PÅ FJERNVARME

Høsten 1985 inngikk Norsk Jernverk avtale med Helgeland Kraftlag og Rana kommune om etablering av et fjernvarmeanlegg for Jernverket og sentrum i Mo i Rana. Anlegget var beregnet å produsere 40 GWh, der Jernverket skulle bruke halvparten selv mens halvparten gikk til brukere i byen. Den første varmekilden kom fra en av emneovnene i grovvalseverket, og like før jul i 1986 ble fjernvarmeanlegget satt i drift.

JERNVERKET TAR OVER SPIGERVERKET

I juni 1985 overtok Jernverket alle aksjene i Christiania Spigerverk, etter et turbulent

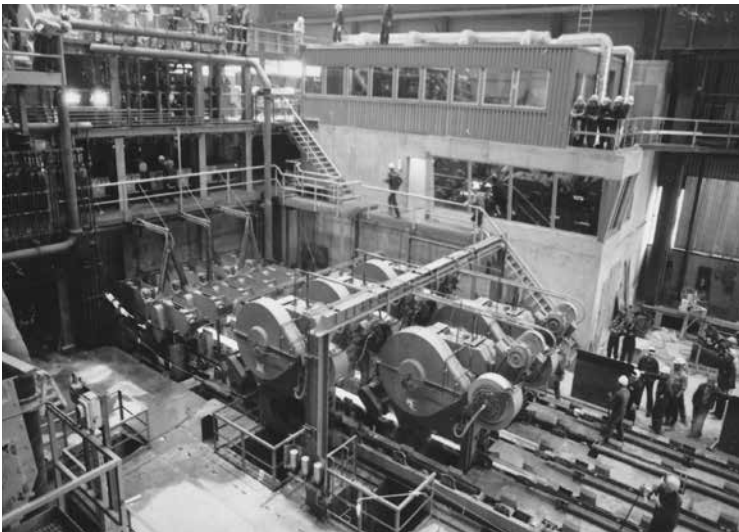
Det ble en rekke møter mellom politisk ledelse i industridepartementet, Jernverksstyret og administrasjonen i tiåret mellom 1975 og 1985, med vekslende industriministre og utskifting av styreledere og styremedlemmer. Per Bakken overtok som administrerende direktør etter Per Blidensol i 1981.

Jan P. Syse (H) var industriminister (nr. 4 fra venstre) fra 1983 -1985. Her er han på besøk ved Jernverket på Mo. Fra venstre: klubbformann Hallstein Sjøvoll, adm. dir. Per Bakken, Gudleiv Harg, styreformann AS Norsk Jernverk i 1983 - 85 er helt til høyre.

Klargjøring for oppstart av det nye strengstøpeanlegget, 1982.

Utvidelse av opprednings-verket i Vika og oppbygging av gruveanlegget i Ørtfjellet var en av de tre hovedsatsingene i Plan 1980 -84, og det gjorde det mulig med satsing også på eksportsalg av slig. Denne satsingen ble avgjørende for fortsatt drift ved Rana Gruber etter omstillingen. Bildet er fra det nye området for dagbrudd i Ørtfjellet.

Tapping av en av tre elektrostålovn over i ausen i 1981. De tre eldre, små elektrostålovnene ble planlagt utskiftet med oppbygging av én, ny elektrostålovn etter at strengstøpeanlegget hadde kommet i drift.

I september 1995 kunne statsminister Gro Harlem Brundtland offisielt åpne det nye kombiverket ved Fundia Bygg. Her blir hun vist rundt i anlegget av prosjektansvarlig Torgeir Alvsåker. Kombiverket var den største enkeltinvesteringen Fundia til da hadde gjort, med en prislapp på 300 millioner kroner.

FRA STATLIG TIL PRIVAT EIERSKAP

Nye tilbakeslag i det internasjonale stålmarkedet rammet Rana-industrien i 1986, og årene som fulgte ble preget av stor omstillingsaktivitet.

STATEN ENDRER KURS

Det nye utskipningsanlegget for Rana Gruber sto ferdig i '86 og året etter var den nye elektrostålovn som erstattet de tre gamle, i drift. Samtidig pågikk diskusjonene om statlige industrisatsinger, og 9. juni 1988 vedtok Stortinget omstillingen av statsindustrien i Rana, etter mangeårige vurderinger.

RANA I OMSTILLING

I opptakten til Stortingsvedtaket var det flere markeringer mot nedleggelse i Rana, men da vedtaket kom valgte et samlet Rana å godta dette. Parolen var: Ingen omkamp.

Hovedpunktene i vedtaket var nedleggelse av den malmbaserte stålproduksjonen og videreføring av stålproduksjon basert på skrap. I en overgangsfase skulle Rana Gruber drives videre mens Norsk Koksverk ble lagt ned. Et nytt omstillingsselskap, Norsk Jern Holding (NJH) ble opprettet, og samtidig ble det bevilget en omstillingspakke for Rana på 500 millioner kroner i tillegg til andre offentlige virkemidler.

KOKSVERKET STOPPES

Driften ved Norsk Koksverk ble stoppet i august 1988 og rensing av Koksverktomta og riving av bygg startet like etter.

Lavkonjunkturen ble ytterligere forsterket på høsten, og faren for at omstillingen skulle mislykkes ble stor. Da ble det viktig å få på plass offentlige etableringer for å kunne vise til vellykkede eksempler. Først ut ble Nasjonalbibliotek-etableringen, deretter Statens Innkrevingssentral, NRKs lisensavdeling og Arbeidsmarkedsetatens Grønne Linjer.

De statlige etableringene i Rana skjedde alle som følge av starten på en omfattende digitalisering av offentlig forvaltning, og datakompetansen fra Jernverket ble sentral i dette.

Miljømyndighetene stilte nye og langt strengere krav for å redusere utslipp til luft og vann for alle nye bedrifter etter 1988, også de som ble videreført som nye. Som følge av dette ble det investert betydelige midler i renseltiltak. Bildet av oven er fra Fundia-tiden.

I følge omstillingsvedtaket fra juni 1988 skulle Rana Gruber videreføres «av sysselsettingsmessige grunner». Da de ansatte overtok bedriften i 1991 var det 230 ansatte, og gjennom hele 1990-tallet viste den ansatteide gruvebedriften gjennom nøysomhet og engasjement at de ville motbevise alle pessimistiske spådommer om en snarlig død. Like før årtusenskiftet startet de planlegging for overgang til underjordsdrift på Storforshei.

”
DE STATLIGE ETABLERINGENE I RANA SKJEDDE ALLE SOM FØLGE AV STARTEN PÅ EN OMFATTENDE DIGITALISERING AV OFFENTLIG FORVALTNING, OG DATA-KOMPETANSEN FRA JERNVERKET BLE SENTRAL I DETTE.

EN ALVORLIG LAVKONJUNKTUR SLO INN FRA
BEGYNNELSEN AV 1999 MED OVERKAPASITET
OG LAVE PRISER I STÅLMARKEDET.

BEDRIFTSFORUM RANA

Omstillingsorganisasjonen Bedriftsforum Rana ble etablert høsten 1988 av NJH for utvikling av nye bedrifter. Målsettingen var lønnsomme selskap med markeder innenfor prosessindustri og andre næringer, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Vel tjue etableringer vokste frem, Molab, Mo Industritransport, Multimaskin, Helse & Sikkerhet og RTD var blant dem. Noen av disse ble spirene til en ny verkstedindustri i Mo Industripark.

I tillegg ble Norsk Jern Eiendom, i dag Mo Industripark as, samt Rana Industriterminal, etablert som sentrale infrastrukturelskap. Norsk Jern Eiendom fikk, som en del av dette også ansvar for sentrale virksomheter innenfor gjenvinning, med distribusjon av CO-gass og fjernvarme. Mange av bedriftene var i starten heleid av NJH, før andre eiere overtok.

DET FØRSTE STORE INDUSTRIPROSJEKTET

Etableringen av Rana Metall ble en industriell symbolbærer for omstillingen. Høsten 1988 kunngjorde Fesil etablering av ferrosilisiumproduksjon i tidligere ovn 5 og 6 i råjernverket. Første tapping skjedde i november høsten etter.

Fra slutten av 1980-tallet stilte miljømyndighetene nye og langt strengere krav til reduserte utslipp til luft og vann for alle nye bedrifter som ble etablert. Som følge av dette ble investeringer i rensetiltak betydelig økt i årene som fulgte.

SKRAPBASERT STÅLPRODUKSJON
VIDEREFØRES

Den malmbaserte stålproduksjonen opphørte høsten 1989. LD-verket og råjernovnene stoppet mens stålverk og valseverk ble drevet videre under navnet Norsk Jernverk, et heleid selskap av NJH.

Året etter ble NJH privatisert da Elkem overtok majoritetsandelen av aksjene og andre investorer resten. Samtidig startet en ny industribedrift opp produksjon av natriumklorat, Rana Kjemi, med vel 30 ansatte i nye lokaler på Koksverktomta.

MERKEÅRET

1991 ble et merkeår i omstillingen. I juni overtok det finske Rautaruukki-konsernet og NJH aksjene i det svenske Fundia-konsernet, med stålproduksjon ved stålselskapene Dalsbruk i Finland, Fundia i Sverige og Norsk Jernverk på Mo.

Samme år startet Elkem Rana opp ferrokromproduksjon, og ansatte ved Rana Gruber AS overtok alle statens aksjer i selskapet. Også Norsk Jern Eiendom, i dag Mo Industripark as, fikk nye industrielle eiere.

NY KONKURRANSE

Starten av 90-tallet ble også tøffe år for Rana-industrien med lav etterspørsel i et utfordrende internasjonalt marked. Endringene i Europa etter Sovjetunionens oppløsning, da tidligere ukjente ferrolegeringsbedrifter ble nye globale tilbydere, i direkte konkurranse med blant andre Rana Metall, hadde betydning her.

VERKSTEDINDUSTRIEN SKYTER FART

Som direktør i Rana Invest så Per Bakken det som viktig å bygge opp et sterkt verkstedkonsern i Rana. Holdingselskapet Miras as ble derfor etablert der noen av målene var å bygge en sterk verkstedindustri som kunne vinne markedsandeler primært i Nord-Norge samt beholde den sterke fagkompetansen i Rana. Miras kjøpte seg inn i flere selskap i 1993, som Multimaskin, Sveiehuset Helgeland, Grotnes Verksted, Armatek, Rana Hydraulikk og Unifab.

Høsten 1997 fikk Miras-konsernet et alvorlig tilbakeslag da offshore-leverandøren Excon, hvor Miras var majoritetseier, gikk konkurs. I juli 1998 ble også MultiRør AS en del av Miras-konsernet, noe som utvidet kompetansefeltet til å omfatte industrirørlegging.

OPPGANG OG VEKST

Ved Fundia ble virksomheten splittet i to nye selskap fra 1995, med stålverk og finverk i Fundia Bygg AS og profilvalseverk i Fundia Profiler AS. Våren samme år ble et nytt kombiverk satt i drift som erstatning for det tidligere finvalseverket. Dette var en investering på 250 millioner kroner og et stort løft for å sikre armeringsproduksjonen på Mo på lengre sikt.

Produksjonen ved Fundia Bygg oppnådde produksjonsrekorder i 1997, i stålverket med 575.000 tonn stål og i kombiverket med nesten 400.000 tonn armeringsstål. Ved stålverket ble det gjort betydelige investeringer, særlig på miljøsiden med en ny hette til 10 millioner for oppsamling av støv fra elektrostålovnen.

Fundia Profiler opplevde fulle ordrebøker og høy produksjon fra andre halvår i 1997 og utnyttet kapasiteten i verket fullt ut, blant annet som følge av stor vekst i det kinesiske markedet for skipsprofiler.

Som direktør i Rana Invest så Per Bakken det som viktig å bygge opp et sterkt verkstedkonsern i Rana.

MO FJERNVARME SOM EGET SELSKAP

I 1999 ble Mo Fjernvarme etablert som eget selskap, Norges tredje største fjernvarmeselskap, og der Norsk Jern Eiendom hadde 60 prosent eierandel og Helgeland Kraftlag 40 prosent. Da distribuerte Mo Fjernvarme årlig 60 GWh fjernvarme gjennom sitt rørnett, og virksomheten begynte etter hvert å gi gode inntekter.

Fjernvarmenettet hadde blitt utvidet til Søndre Felt på begynnelsen av 1990-tallet, og senere til Langneset. I 1995 ble røykgassanlegget ved Fesil Rana Metall knyttet til fjernvarmenettet, noe som økte kapasiteten med 30 GWh. Dette ble da hovedkilden for fjernvarmen som ble distribuert til kundene.

ALVORLIG LAVKONJUNKTUR

En alvorlig lavkonjunktur slo inn fra begynnelsen av 1999 med overkapasitet og lave priser i stålmarkedet. Fundia Bygg reduserte kapasiteten ved permisjoner, oppsigelser og omorganisering, blant annet ved å kutte ut formenn i produksjonen.

Mo Industritransport, 1995

Situasjonen for servicebedriftene var litt lysere med fortsatt investeringer innenfor offshore. Bedriftene hadde klart å erobre markedsposisjoner utenfor Rana og var ikke lenger like avhengige av prosessindustrien.

HAMSKIFTE

I perioden fra 1986 til 2000-tallet hadde Rana-industrien endret karakter fra en dominerende statsbedrift i krise til lønnsom prosessindustri, gruveindustri og verkstedindustri og en underskog av leverandør- og servicebedrifter.

Starten på det nye årtuset skulle gi nye og store utfordringer, der blant annet finanskrisen, satsing mot oljeindustri og utslipp kom i fokus.

Driften ved Norsk Koksverk ble stoppet i august 1988 og rensing av Koksverktomta og riving av bygg startet like etter.

Grotnes, 1992.

I mai 1998 startet tre unge menn bedriften Mo Mekaniske Verksted AS. I løpet av kort tid vokste bedriften betydelig. MoMek var lillebroren som utfordret veletablerte Miras Multimaskin, og Viggo Dalmø var frontfiguren i det unge selskapet.

Rana Metall ble bygget opp fra februar til september 1989, inkludert et stort nytt renseanlegg for å samle opp støvet fra produksjonen av ferrosilicium. Støvet ble et biprodukt, kalt microsilica, og ble solgt til blant annet sementindustrien for å forbedre betongkvaliteten.

Fra Glencores produksjonshall i Mo Industripark, 2015.

ØKONOMISK BERG- OG DALBANE

De første femten årene i det nye tusenåret var på ingen måte mindre begivenhetsrike enn de foregående femten.

SKIFTENDE FORUTSETNINGER

Miljøspørsmål, global resesjon, rammevilkår under press og ny vekst preget starten av det nye millenniet. I tillegg skiftet bedrifter eiere, Kina entret den globale stålindustrien, og oljesatsing i nord skapte nye muligheter. Så kom finanskrisen og slo beina under flere viktige selskap. Men ut av krisen vokste nye etableringer og økt etterspørsel.

KONJUNKTURSVINGNINGER

2000-tallet startet med konjunkturoppgang og god etterspørsel, men allerede i 2001 gikk verden inn i en alvorlig resesjon. Terrorangrepet i USA den 11. september forsterket dette, og børsene i verden falt markant.

I Mo Industripark skapte det store svingninger og ulike konsekvenser for bedriftene. Elkem Rana ble hardest rammet og ble besluttet nedlagt fra 2002. Verkstedbedriftene Miras og Mo Mekaniske Verksted hadde derimot god vekst i både omsetning og ansatte.

MEDVINDSÅR

Fra 2003 ble det igjen gode konjunkturer gjennom flere år. Det brasilianske selskapet Rio Doce Manganese Norway kjøpte smelteverket fra Elkem Rana og bygde om til ferromangan-produksjon. Fesil Rana Metall gjennomførte ombygging av ovn 6, en langsiktig satsing som forbedret både prosess, sikkerhet og miljø.

Det var også god etterspørsel i markedene og høy kapasitetsutnyttning ved de store bedriftene. Eksportverdien steg med én milliard kroner til rundt 3,5 milliarder, og tonnassen over Rana industriterminal økte betydelig.

Også Rana Gruber opplevde sterk økning i etterspørsel, med påfølgende driftsutvidelse. Jernmalprisene hadde økt markant etter Kinas omfattende satsing på utbygging av infrastruktur og industri, en vekst som fortsatte i flere år.

KRAFTPRISER

Økt konkurranse i verdensmarkedene førte imidlertid til store svingninger i prisene, særlig for ferrolegeringer, og i 2005 rammet høye kraftpriser alle smelteverkene.

Selv om Fundia Armeringsstål hadde høy aktivitet og god etterspørsel, var økning i kraftprisene problematisk. Kraftkontraktene fra omstillingen gikk ut i 2005 uten innføring av noe nytt industrikraftregime, og for Fundia ble merkostnaden på 60 millioner kroner i året.

ENERGIUTNYTTELSE

Fra 2000 ble fjernvarmedriften utført av Mo Fjernvarme AS. Året etter vedtok kommunestyret i Rana tilknytningsplikt for næringsbygg og offentlige bygg over 1000 kvadratmeter innenfor konsesjonsområdet. De dekket da det meste av de sentrumsnære områdene på Mo, og kundene var industribedrifter, forretningsbygg og offentlige bygg.

2000-TALLET STARTET MED KONJUNKTUR- OPPGANG OG GOD ETTERSPØRSEL, MEN ALLEREDE I 2001 GIKK VERDEN INN I EN ALVORLIG RESESJON.

Fesil Rana Metall satset langsiktig i Rana ved investeringer i en forbedret ovn 6 ved ommuring i 2003 som forbedret både prosess, sikkerhet og miljø. Dette ble også gjort ved ovn 5 og gjentatt ved ovn 6 i 2013, der dette bildet er fra.

Verkstedindustrien i Rana fikk god vekst i både omsetning og ansatte på begynnelsen av 2000-tallet. Bildet er fra 2003 hos Miras Multimaskin, som spesialiserte seg på bygging av vinsjer

”

KRAFTPRIS OG ANDRE RAMMEVILKÅR, BLANT ANNET ARBEIDSGIVER- OG MILJØAVGIFT, BLE SVÆRT VIKTIGE TEMA FOR BEDRIFTENE

I 2006 fikk selskapet Rana kommunes miljøvernpris, som første industribedrift. De arbeidet målbevisst for å forbedre miljøavtrykket, og i 2008 kunne Mo Fjernvarme vise til drift med hele 99 prosent andel gjenvunnet energi.

Da fjernvarmenettet ble utvidet til Selfors, Mjølan og Vika i 2009, økte produksjonen til 72 GWh. Fjernvarmenettet var da på knapt 40 km, og som ledd i utvidelsen ble det også bygget en spisslastsentrall i Vika for å gi ekstra leveringssikkerhet til kundene.

STØV OG TUNGMETALLER

Tidlig i 2000 ble det gjort målinger av tungmetaller i norsk industri, der det framkom «uønsket store mengder» kvikksølv fra Fundia. De neste fem årene ble preget av miljøspørsmål som utslipp av tungmetaller og støv, inntil ny teknologi for forvarming og innlasting av skrap i ståloven, med tilhørende nytt renseanlegg, sto ferdig i 2008.

I mellomtiden var det drakamp om investeringer med de finske eierne, hestehandel i Stortinget om statlig tilskudd til renseanlegg, og salg av Fundia til det spanske stålkonsernet Celsa Group i 2006.

Det toppet seg samme år med ekstra store støvutslipp og opprettelsen av egen partipolitisk miljøliste ved kommunevalget i 2007. Året etter var dette snudd og Celsa Armeringsstål fikk miljøprisen i Rana i 2008. Da var det også etablert et omfattende måle- og tiltaksprogram i Mo Industripark for reduksjon av støvutslipp, et arbeid som fortsatt pågår.

RAMMEVILKÅR OG INVESTERINGER

Kraftpris og andre rammevilkår, blant annet arbeidsgiver- og miljøavgift, ble svært viktige tema for bedriftene, og på dette feltet ble det nødvendig å arbeide aktivt med politisk påvirkning i fellesskap med både andre bedrifter og fagbevegelse i landsdelen.

Fra omstillingen startet i 1988 til 2005 hadde de store bedriftene i industriparken investert om lag 500 millioner kroner i miljøtiltak. I de neste årene ble det gjort nye betydelige investeringer, blant annet consteel-anlegget ved Celsa med tilhørende renseanlegg. Norsk Jern Eiendom, nå Mo Industripark AS, investerte også over 400 millioner kroner i infrastrukturen, som vannverket, gassproduksjon og distribusjon, kraftnett, kai, deponier, rehabilitering av bygg og nybygg.

OLJEMARKEDET VOKSER

Verkstedindustrien fikk også meget gode år, og flere bedrifter fikk innpass i offshore- og

skipsbyggingsindustri. Ordremengden vokste for både Miras Multimaskin, Mo Mekaniske Verksted, blant annet med store ordrer for den nye Anodefabrikken i Mosjøen, i Glomfjord og andre steder. Ruukki Profiler opplevde også medvind.

EIERSKIFTE VED RANA GRUBER

Den betydelige veksten for Rana Gruber gjorde det nødvendig å finne nye eiere med sterk evne til nye investeringer i gruven. I 2008 overtok Leonhard Nilsen & Sønner selskapet, og en prosessendring av malmutvinning og omfattende investering i gruvene startet opp.

FINANSKRISEN RAMMER

Da statsminister Jens Stoltenberg foretok offisiell åpning av det nye Consteel-anlegget ved Celsa høsten 2008, var en ny global krise allerede merkbar på verdensmarkedene. Finanskrisen ble et faktum, og tidlig i 2009 ble produksjonen ved Eka Chemicals lagt ned.

I 2010 ble også Ruukki Profiler lagt ned og 275 ansatte mistet jobben. Ruukki hadde sitt beste år noensinne i 2008, men da bunnen under skipsbyggingsindustrien falt helt ut, valgte de finske eierne å legge ned.

Ved nedleggelsen mistet Mo Fjernvarme grovemneovnen som varmekilde. Det bidro til utbygging av den andre gjenvinningskjelen knyttet til røykgassanlegget ved Fesil Rana Metall, høsten 2011, noe som også gjorde at Mo Fjernvarme ble helt CO2-nøytral. Gjennom dette kunne man hente ut energien i røykgassen fra begge ovnene, en investering på 28 millioner kroner.

KONKURSER

I januar 2012 gikk Miras-konsernet konkurs, inklusiv Miras Multimaskin. Miras Grotnes ble imidlertid videreført, ikke minst på grunn av deres gode posisjon som spesialleverandør innenfor en nisje i offshore-markedet. Også par andre Miras-bedrifter ble videreført etter refinansiering. Miras-konkursen skulle imidlertid føre til stor vekst for Momek-selskapene, som hadde hatt flere år med god utvikling.

Miras-konsernet hadde før konkursen vel 300 ansatte. Enn det fikk arbeid i Momek, andre ved Rana Gruber, og som følge av etterspørsel og utvikling i bransjene klarte Rana-industrien å opprettholde om lag samme bemanning til tross for konkursene.

NY VEKST

I slutten av 2012 solgte Vale Manganese Norway smelteverket i Mo Industripark til Glencore, og med nye eiere fikk

Oppføringen av det nye renseanlegget ved Celsa Armeringsstål pågår. Bildet er fra mai 2008, samme år som anlegget kom i drift.

manganverket en ny giv. Profilvalseverket ble revet og ga plass for et nytt, stort ferdigvarelager for Celsa i 2013. Samtidig kom en ny etablering til industriparken, Wasco Coatings Norway, som følge av utbyggingen av Aasta Hansteen-plattformen utenfor Helgelandskysten.

OFFSHORELEVERANSER

Wasco hadde vunnet oppdraget for å levere om lag 500 km rørledning til feltet på Helgelandskysten. Armeringslageret på Rana Industriterminal ble bygd om til produksjonsanlegg, terminalområdet ble utbygd, og de ferdigbehandlede rørene ble fraktet rett ut til feltet derfra.

Momek-konsernet, som i flere år hadde arbeidet målbevisst for å kvalifisere seg til offshoreoppdrag, vant også frem og landet oppdrag som produksjon av et tjuetalls sugeankre til plattformen.

FREMTIDSSATSING I MIP

Fesil ble i 2014 solgt, noe som førte til eierskifte i Mo Industripark AS, som for første gang fikk majoritetsiere med lokal forankring. Arve Ulriksen ble ansatt som ny adm. dir. i MIP AS, og samtidig ble MIPs strategi endret; en offensiv, utadrettet strategi for det grønne skiftet. En rekke nye aktiviteter fulgte.

Celsa Armeringsståls Consteel-anlegg sto ferdig i 2008.

”

FRA OMSTILLINGEN STARTET I 1988 TIL 2005 HADDE DE STORE BEDRIFTENE I INDUSTRIPARKEN INVESTERT OM LAG 500 MILLIONER KRONER I MILJØTILTAK.

Vinsjer produsert av Momek, 2012.

Mai 2010: Den siste ordren ved profilvalseverket gikk gjennom valsene. 55 års valsehistorie var over.

Gassrør fra Wascos produksjon i industriparken på vei til sokkelen, 2015.

Sugeankre produsert av Momek klar for utskipping fra Rana Industriterminal, 2015.

EN OFFENSIV, UTADRETTET STRATEGI FOR DET GRØNNE SKIFTET

Utviklingen i industrien de senere årene har vært formidabel og globale trender med økt miljø- og bærekraftsfokus har preget perioden.

MIP BÆREKRAFT

Vertsselskapet i Mo Industripark, Mo Industripark as, har en drøyt 30 år lang historie med privat eierskap, og har de senere årene utviklet strategien sin for å sørge for attraktivitet og konkurransekraft for ny og eksisterende industri. Under ny adm. dir. Arve Ulriksen ble MIP Bærekraft-programmet etablert i 2015. Det var en offensiv, utadrettet satsing for det grønne skiftet. Programmet fokuserer på tre områder; energieffektivisering, sirkulær økonomi og utslippsreduksjoner.

Strategien var et resultat av erkjennelsen av behovet for både en økonomisk og miljømessig omstilling i Norge, og at industriklynger med stor andel av prosessindustri hadde særlig gode forutsetninger for å levere på begge områdene. Et ambisiøst mål var å gjøre Mo Industripark kjent både i Norge og internasjonalt for å sette miljøet i fokus og for å skape grønn vekst.

En av mange sentrale politikere som har besøkt Mo Industripark de senere årene, Arbeiderparti leder Jonas Gahr Støre. Her sammen med adm. dir. i Mo Industripark as, Arve Ulriksen (t.h.) i 2018.

Rana-industrien hadde i flere tiår lagt ned et omfattende arbeid innenfor disse tre hovedområdene, og programmet skulle demonstrere hvordan dette kunne være grunnlaget for å oppnå nye og mer ambisiøse resultater gjennom systematisering og koordinering, samt ved forsterket satsing på forskning og utvikling.

VERKSTEDINDUSTRIEN

Den aktive satsingen på olje- og gassoppdrag ble trappet betydelig ned etter Aasta Hansteen-utbyggingen. Da Wasco Coatings Norway ikke fikk flere oppdrag til sitt Rana-anlegg, ble maskineriet demontert og sendt utenlands.

Heller ikke Momek fikk nye, store ordrer, og de erfarte at satsingen hadde høye kostnader. Men samtidig økte de egen kompetanse betydelig både på kvalitet, leveringsdyktighet og sikkerhet. De neste årene vant Momek nye markedsområder, ikke minst innenfor mineralnærings i Sverige, og konsernet fikk større bredde og flere ben å stå på. Momek

Group vokste i størrelse og omsetning og er i dag Nord-Norges største verkstedkonsern, med om lag 450 ansatte.

Også «lillebroren» Imtas vokste både i bredde og størrelse. De satset tradisjonelt og i nisjer i markedet, blant annet stålbygg, også de i markeder utenfor industriparken. Imtas hadde i 2019 over 100 ansatte og en omsetning på vel 170 millioner kroner.

Det tredje største verkstedskonsernet i Mo Industripark er Miras. Etter omstruktureringen og spesialisering av produktspekteret for seks-sju år siden, har Miras-bedriftene funnet sin plass i markedet med spisskompetanse innen hydraulikk, elektro og platearbeider.

Verkstedbransjen i Rana har styrket seg betydelig de siste fem årene, og i 2020 er dette det sterkeste verkstedsmiljøet i Nord-Norge. De har også kunder internasjonalt.

CELSA SATSER

Tidlig i 2016 besluttet Celsa Steel Service å investere 45 millioner kroner i en armeringsnett-fabrikk på Mo. Dette ble den første større etablering av videreforedling av produkter fra de tre smelteverkene i Mo Industripark. Satsingen lyktes og året etteroppstarten med 16 ansatte var antall ansatte fordoblet, og fra 2019 over femti.

I 2018 kunngjorde også Celsa Armeringsstål planer om å investere 300 millioner kroner frem mot 2025 for å øke produksjonskapasiteten med 100.000 tonn.

I 2020 startet selskapet også arbeidet med å fase inn naturgass for å erstatte fossile kilder i driften og redusere både CO₂, NO_x, svovel og støv-utslipp. Videre planlegger Celsa å erstatte bruk av fossile kilder med hydrogen.

Rana Gruber har opplevd både opp- og nedturer i selskapets lange historie men har hatt svært gode tider de siste par årene.

Statsminister Erna Solberg på besøk hos Celsa Armeringsstål i 2016, her sammen med stålverkssjef Kjetil Brose.

RANA GRUBER FRA BUNN TIL TOPP

Verdensmarkedet for jernmalm hadde nærmest kollapset få år etter finanskrisen i 2008. Fra toppriser på 140 dollar tonnet, lå prisene på bare 40 dollar i 2015. Bemanningskutt i Rana Gruber fulgte, men etter et par tøffe år så det lysere ut mot slutten av 2016. Da hadde flere gruveselskap lagt ned, og sammen med LKAB var Rana Gruber de eneste i Skandinavia.

Malmprisene steg igjen, og med ny satsing på utbygging av infrastruktur i Kina, har Rana Gruber virkelig gode tider. Prisene har ligget på 130 dollar tonnet, drevet opp av global etterspørsel. Selskapet har også inngått flere viktige langsiktige samarbeidsavtaler, og selskapet ble også børsnotert i februar 2021, som det første av norskeide industriselskap i Rana.

Selskapet har også ambisjoner om å bli den første utslippsfrie jernmalmgruven i verden innen 2025, og er godt i gang.

ELKEM KJØPER FESIL

Etter 14 år vendte Elkem tilbake til Mo Industripark da de sommeren 2016 overtok Fesil Rana Metall AS. Elkem hadde rendyrket produksjonen innenfor silisiumrelaterte materialer og silikoner i sine vel tjue fabrikker globalt. De hadde vist i praksis, blant annet ved Elkem Salten, at de også satset aktivt på miljø og energigjenvinning, med særlig fokus på reduksjon av NOx, svovel og støv.

Elkem offentliggjorde også i 2018 at de fremover skulle investere 150 millioner i ny teknologi og miljøl tiltak ved Elkem Rana. I 2020 startet Elkem et forprosjekt på CO2-fangstanlegg, det første i verden av sitt slag dersom de lykkes med en slik etablering.

INNOVASJON I FJERNVARMEBRUK

Da Mo Fjernvarme bygde en ny elektrisk kjele for spissfyring i 2017, møtte denne både veksten i markedet og krav fra konsesjonsmyndighet NVE om 100 prosent back-up. Det imøtekom også målsettingen om grønn, bærekraftig produksjon. Totalproduksjonen var da på om lag 80 GWh.

En ny milepæl var inngåelse av en 15 års samarbeidsavtale med Elkem Rana om energigjenvinning i 2017. Det omfattet også tilpassing av gjenvinningskjelene til Elkems produksjon.

Mo Fjernvarme introduserte samme år muligheter for å benytte fjernvarme som energikilde til oppvarming og byggtørk under store byggeprosjekt, en ren miljøgevinst, da fjernvarmen erstattet oppvarming basert på diesel.

Samtidig kunne Mo Fjernvarme presentere en ny innovativ løsning og et pilotanlegg for denne teknologien i Norge: miljøvennlig kjøleløsning for kontor- og verkstedbygg. Det ga Mo Fjernvarme større avsetning på

overskuddsenergi i sommerhalvåret, et anlegg som var landets første kjøleanlegg for kontorlandskap drevet på fjernvarme.

FOU SYSTEMATISERES

Ett av de første konkrete resultatene av MIPs nye strategi var etablering av SINTEF Helgeland. Flere prosjekter innenfor forskning og utvikling ble startet opp i MIP Bærekraft-programmet, med SINTEF Helgeland i prosjektlederrollen.

Blant energiinitiativene var Mo Fjernvarme en av flere aktive deltakere, og sammen med Mo Industripark AS ble de i 2016 partnere i et internasjonalt forskningssenter for miljøvennlig energi (FME).

Flere prosjekter og mulighetsstudier innen sirkulær, energieffektivisering og utslippsreduksjoner ble satt i gang gjennom MIP Bærekraft og samarbeidskulturen i industriparken på tvers av selskap og sektorer styrket seg.

Flere klynger og samarbeidsnettverk har også vokst frem de siste årene, heriblant Arctic

I 2021 ER MO INDUSTRIPARK HELT I FRONT NÅR DET KOMMER TIL GRØNN INDUSTRI OG SIRKULÆR ØKONOMI, OG INDUSTRIPARKEN ER BLITT ET NASJONALT REFERANSEPUNKT.

Mo Fjernvarme tar stadig nye grep for å kunne benytte overskuddsenergien fra industrien på nye måter.

Cluster Team, som fra 2021 tok steget opp til ArenaPro-status. Her er en rekke selskap i industriparken med for å oppnå løft i årene som kommer.

FREMTIDSSATSINGER

SINTEF Helgeland bidrar også til å knytte Rana-industrien opp mot flere samarbeidsprosjekter og nettverk med andre bedrifter og institusjoner, samt til forsknings- og utviklingsaktivitet.

Den målbevisste satsingen på forskning og utvikling i industriparken ble særling synliggjort i 2020. En intensjonsavtale mellom Celsa Armeringsstål, Mo Industripark as og Statkraft for å etablere storskala hydrogenproduksjon i industriparken ble nylig signert. Stålprodusenten Celsa ønsker å benytte hydrogen i produksjonen for å kutte utslipp.

Dette initiativet er igjen knyttet opp mot et CO2-fangstprosjekt, der fanget CO2 kan brukes til å produsere nye, grønne produkter som metanol og proteiner. For denne prosessen kreves det store mengder hydrogen. Begge deler peker fremover for nye muligheter for eksisterende industri og nye etableringer i Rana.

BATTERISATSING

Etter et drøyt års forarbeid, presenterte Freyr våren 2019 planer om å bygge en stor battericellefabrikk i Rana med opp mot 2.000 arbeidsplasser. I tiden som fulgte ble en rekke samarbeidsavtaler inngått med nasjonale og internasjonale selskap, og i

Freyrs batterisatsing i Mo i Rana planlegges på flere lokasjoner i Mo Industripark. Foto: Freyr

2021 er Freyr i samtale med Mo Industripark for å etablere store deler av produksjonen i industriparken. Byggestart er satt til 2021, med produksjonsstart i 2023.

Viktige argumenter for valget av Mo i Rana som etableringssted var blant annet den veletablerte industrielle infrastrukturen og industrikulturen i Rana samt fremoverlente vertsktører.

LANDBASERT OPPDRETT

I samarbeid med Kvarøy Fiskeoppdrett AS planlegger Arctic Seafarm etablering av storskala produksjon av laks på land i Nesna Industripark, MIP sin tilleggsatsing på ny industripark i nabokommunen. Lykkes de med dette er målet å produsere 15 000 tonn på det første anlegget.

Kvarøy kjøpte opp Ranfjord Fiskeprodukter i 2020 som i en årrekke har produsert rundt 5 millioner laksesmolt i Mo Industripark basert på spillvarme fra industrien.

LYKKES MED «Å SETTE DAGSORDEN»

I 2021 er Mo Industripark helt i front når det kommer til grønn industri og sirkulær økonomi, og industriparken er blitt et nasjonalt referansepunkt. Stor utadrettet aktivitet kombinert med samordnet innsats over år for å finne nye bærekraftige løsninger har stått sentralt her.

De siste fem-seks årene har sentrale politikere, ministre, næringsliv og virkemiddelapparat i Norge besøkt industriparken stadig oftere for å lære og

drøfte sentrale problemstillinger for fremtidens industri med bedriftene – MIP lyttes til og er med på å sette dagsorden i industri- og energipolitikken i Norge.

NYE LØSNINGER

Fra Norsk Jernverk startet opp produksjonen i 1955 og til 2021 har Rana-industrien gjennomgått mange små og store omstillinger, både svært utfordrende og de man lyktes med. Faglig kompetanse og industrikultur er blitt en del av Mo i Ranas identitet og styrke.

Miljø- og bærekraft har vært et sentralt fokus for bedriftene i industriparken over år allerede og man er godt skodd for å gå foran for å løse de globale klimautfordringene. Store løft og teknologiske gjennombrudd må til skal prosessindustrien oppnå ambisjonen om å bli karbonnøytral og redusere andre utslipp innen få tiår. Her fortsetter jobben.

Mange flere bedrifter enn de som fremgår i denne publikasjonen, både nye og gamle, burde vært nevnt som viktige leverandører, serviceytere og samarbeidspartnere for kunder i parken og ellers langt utenfor både regionen og landets grenser. Likefullt er dagens industri- og næringsaktivitet i Rana og Mo Industripark bredere enn noen gang tidligere og regionen er en industriell drivkraft i landsdelen og Norge, med store fremtidsambisjoner.

MO INDUSTRIPARK, 2021 - EN AV NORGES STØRSTE INDUSTRIPARKER

LOKALISERING: Mo i Rana, Nordland

ANTALL ARBEIDSPLASSE: ca. 2500

ANTALL BEDRIFTER: over 100 bedrifter innen blant annet prosess- og mineralindustri i tillegg til stor mekaniskverksted-aktivitet og en rekke andre tjensteleverandører til bla. havbrukssektoren, datasenteraktører og olje- og gass-sektoren

SAMLET ÅRLIG OMSETNING: Rundt 7,5 mrd NOK, hvorav 5,5 mrd NOK går til eksport.

TOMTESTØRRELSE: 2600 Dekar.
Utvides stadig.

ENERGIFORBRUK PR. ÅR: 2000 GWh.
Tilsvare ca. 1,5% av Norges totale strømforbruk.

ENERGIGJENVINNING PR. ÅR: 400 GWh.
Tilsvare årlig energiforbruk til 24 000 husstander.

MULIGE FREMTIDSSATSINGER:
inkluderer blant annet battericellefabrikk, karbonfangst, -lagring og -bruk, hydrogen- og metanolproduksjon, biokarbon og akvaponi.

VISJON: En grønn industripark i verdensklasse